

Çocuklar için Dramatik Edebiyat/Çocuk Tiyatrosu

Ülkü AYVAZ*

Çocuk tiyatrosu önemsenmesi gerekli bir tür. Ne yazık ki, ülkemizde henüz olması gereken bir düzeyde değil çocuk tiyatrosu. Nedenlerin başında çocuk tiyatrosunun “çocuksu” tiyatroyla özdeş algılanması gelir. Bir iki topluluğu, beş-on oyunu saymazsak söz konusu algılamayı aşan oyun yok gibi. Oysa gerek Avrupa’da, gerek ABD ve Rusya’da çocuk tiyatrosu dededen toruna geçen bir meslek alanıdır. Bir ortak çalışma alanı, devlet tarafından son derece desteklenen, özendirilen bir alan. Öyle ki, çoğu üniversite tiyatro kürsülerinde başlı başına bir bölümdür çocuk tiyatrosu. Yazarlar, eleştirmenler, pedagoglar, öğretmen ve oyuncak yapımcıları, ressamlar... için ilginç ve tükenmeyen bir çalışma konusudur çocuk tiyatrosu. Çocuğun sosyalleşmesi, ilişkilerinde sağlıklı uyum, düşünme sürecinin etkinlik içinde bulunması, en önemlisi bir kültür tabanı oluşturması bakımından tiyatro, çocuk seyirci için âdetâ vazgeçilmez bir türdür.

Yazar-Yönetmen:

Ülkemizde çocuk oyunu yazarı bir elin parmak sayısını geçmez. Yönetmenler için bir sürgün yeridir çocuk tiyatrosu. Eleştirmenler ise kendilerine yediremezler böylesi “çocuksuluğu”. Durum böyle olunca, bu alanın gelişmesi, değişime uğraması, olumlunun olumsuzdan, yanlışın doğrudan ayrılması gerekmektedir. İşte bu konuda en önemli görev, velilere, anne-babalara yani yetişkinlere düşmektedir. El yordamıyla kotarılmış, yanlış mesajlar taşıyan ya da iletmek istediğini çocuk tiyatrosunun ayırıcı özelliklerini düşünmeden gerçekleştirmeye çalışan oyunları eleştirmek, değiştirmek, yeni oyunlara yönlendirmek, öte yandan başarılı oyunları alkışlayıp yine olumlu eleştirilerle desteklemek söz konusu görevin başlıca noktalarıdır kanımızca. Eğer bunlar yerine getirilmezse, çocuk tiyatrosunun gerekliliğinden, yararından söz etmek pek anlamlı olmaz. Çocuk seyirciye karşı, yetişkinlerin sorumluluklarından en başta geleni de yine budur. Şimdi çocuk tiyatrosunun ayırıcı özelliklerinden, kendine özgü yanlarından önemli noktaları irdelemeye çalışalım.

Çocuk tiyatrosu söz konusu oldu mu, oyunun yöneldiği bir yaş grubu vardır. Ülkelerin ekonomik, sosyal durumu, eğitim düzeyi vb. kimi belirleyicileri bazı değişiklikler doğursa da, şu yaş gruplarında benzer özellikler bulunmaktadır. Araştırmacılara göre çocuk seyirci yaş grupları şöyle: a) 4-5, 8-9 b) 9-10, 12-13.

Bu yaş gruplarının özelliklerini araştırmalar ışığında irdelemeye çalışalım.

(a) grubu: Çocuklar bu yaşlarda son derece öznel yargılar vermektedirler. Mantık arka plana itilmiştir. Bu yüzden, bir oyunda, ana olayın yanında geliştirilen bir ikinci olay,

* Tiyatro yazarı.

çocukların ilgisini yitirmesine, iletilmek istenen mesajın karmaşık bir duruma gelmesine yol açmakta. Sahnede gördüğünü, olay akışına göre değerlendirmeyen bu yaşlarda çocuklar. Kendi benliğinde şekillenmiş olana göre izlerler oyunu. Bu yaş grubunda “pratik olan”, işlevsel olana, üstün gelmektedir.

(b) grubu: Mantık daha öndedir artık. İyi-kötü, güzel-çirkin.. gibi yargılar önem kazanmaya başlamıştır. “oranlama”, “karşılaştırma”, “taraf tutma” gibi etkinlikler kendini göstermektedir. Oyundaki olay, bir ikinci olayla desteklenebilir artık. Ancak konuda netlik, bildiride açıklık temel ayırıcı özelliktir yine.

8-9 yaşına kadar çocukların genel eğilimi dinlemekten hoşlandıkları öyküleri, görüntüye getirilince (sahnede) beğenmedikleri, hoşlanmadıkları gözlenmiştir. Bu yaş grubunda örneğin bir masalın sahnede canlandırılması yerine masalı dinlemek tercih edilir. Fakat yaş grubu yükseldikçe durum tersine dönmektedir yavaş yavaş. İmgelem dünyası, düşleme öne çıkmaktadır. Simgesel anlatımlar, ona yaslanan olay örgüsü, soyutlamalar daha çok hoşnutluk uyandırmaktadır. Ne var ki, şu ya da bu grup çocuklar için, oynanan her oyunda, en soyutunda bile bir “gerçek” taban bulunmalıdır. Salt soyutlamalar, çocuk için anlamsız dünyalardır. Örneklersek: Her Pinokyo’nun gerçek, kanlı canlı bir ustası, her Don Kişot’un bir Şanso Panço’su, Alislerin, Keloğlanların bir annesi bulunmalıdır.

Burada yine çocuk-seyirciye dönerek, onların algılama ve dikkat öğelerine bir göz atalım: Çünkü ne kadar güzel bir öykü anlatılırsa anlatılsın algı ve dikkat öğelerine yer verilmemiş ise, oyun başarısız olacaktır.

Çocuk Seyircinin Dikkat Öğeleri

Çocuk seyirci sahnede gördüklerini şu sırayla algılamaktadır:

a) Oyunun konusu.

b) Oyunun duygusal düzeyi: Üzülme, gülmek, düşlere dalmak, korkmak.. gibi çocuk seyircilerde doğan etki-tepkileri ortaya çıkaran düzey.

c) Oyuncuların oynayıp biçimi: Konuşma ve davranışlar. (Bir önceki ögeye bağlı. Çocuksu ile çocuğa özgü olanın ayrıldığı nokta.)

d) Kostüm ve dekor: (Yaş gruplarını ve algı düzeylerini anımsayalım: İlk grupta yer alan çocuklar örneğin ev dekoruna bakınca, gerçek bir eve benzemesi oranında hoşlanırlar bu dekordan. Dekoru beğenip beğenmediği sorulunca şöyle yanıt alınabilir onlardan: “Güzel ama, pencerelerinin camı yok!” Oysa ikinci yaş grubu için evin duvarlarına, penceresine bile gerek yoktur artık. Düşsel bir ev, onlar için bir evdir pekâlâ. Benzetmecilik, kullanılabilir bir yöntemdir bu yaş için.

e) Müzik, ses efektleri.

Burada öncelikle altının çizilmesi gereken nokta, çocuk-seyircinin oyunun konusunu ilk algıladığıdır. (En önce buna yönelik soru sorulur: ‘Oyun neyi anlatıyordu?’) gibi. Belirtmek gerekir ki 9 yaştan sonra konu daha bir önem kazanmaktadır ama, yine de yukarıdaki sıralama önemini korur. Gerçeklik hep öndedir, fakat çocuk-seyirci söz konusu olduğunda bu gerçeklik, duygusal bir gerçekliktir. Yine sanıldığına tersine, cafcıflı, renklere boğulmuş parlak dekor kostüm o denli önem taşımamaktadır çocuk için.

Sonuçta, asıl önem taşıyan noktalar, oyunun duygusal düzeyi ile oyuncuların oynayıp biçimidir. Daha doğrusu, bu iki öge birbirine bağlıdır. Oynanış düzeyi tutturulmamış ise, oyunun duygusal düzeyi aktarılamamış demektir. Ya da iyi oynanıyordur da, oyun, duygusal yandan yoksundur.

Oyundaki Ögeler ve “Çocuk Dünyası”

Çocuk tiyatrosunun araştırılıp kabul edilmiş bu sunuş ögelerini dört kümede toplayabiliriz: a. Görsellik, b. Çok renklilik, c. Tiyatro büyüğü, d. Seyircinin oyuna katılması.

Görsellik: Çocuk dünyasında eylem / devinim, sözden önce gelir. Anlatımın ana bileşeni söz yerine görsel öğelere yaslanmalıdır. Çocuk, gördüğü şeye inanmaktadır çünkü. Örneğin öldüğü söylenen bir oyun kişinin oyun sonunda selam vermek için sahneye gelmesini yadırgar çocuk. Ama öldüğünü gördüğü bir oyuncunun selama çıkmasını doğal karşılar. Don Kişot’un Dulcinea’ya karşı sevgi açıklamasında şairane bir dizi söz yerine, onun önünde yerlere kadar eğilip elini ya da mendilini uzatması, duygunun, sevginin yetkin bir görsel anlatımıdır.

Çok renklilik: Çocuk tiyatrosunda, çocuğun sürekli yeni şeyler arayıp yapısına ters düşen tekdüzeliği kırmak, onunla rahat bir iletişim ortamı kurmak bakımından bu öge önem kazanmaktadır.

Tiyatro büyüğü: Çocuk tiyatrosunda büyüsellik ögesi, didaktizmin kırılmasında etkili bir öge olarak kabul edilmektedir. Unutulmamalıdır ki, çocuk, tiyatroya ders dinlemek, akıl almak için değil, hoşça vakit geçirmek, eğlenmek için gitmektedir. Oyun, bildirisini, bu vazgeçilmez öge içinde eritebilmelidir. Çocuk-seyircinin imgelem gücünü seferber etmesinde de son derece önem kazanmaktadır büyüsellik. Çünkü “çocuğun imgelem gücü ergininkinden çok daha üstündür. Bu konuda incelemeciler-araştırmacılar birleşmektedir. Çocuk sürekli düş kurar, hayal onun en yakın evrenidir... Çocuk, bizim, evreni bilinçsel olarak kavrayışımızla karşılaştırılmaz bir derin düzeyde esinlenir, düşler. Bu nedenle çocuğun yaratıcı gücüne inanmak gerekir.

Devinim / görüntüler, aynı zamanda çocuk imgelemine uygun olarak, araç yapma / oynama isteğini özendirici, hayal evreninin doyurucu özelliklerini de içermektedir.

Seyircinin oyuna katılması: Çocukların oyuna katılmasını, sadece çocuğun sahneye çağırılması anlamında ele almamalıdır. Bu yöntem pek kolaycı, üreticiliği bulunmayan bir yol olarak değerlendirilmelidir. Oyuna katılma, yine çocuğun oynama isteğine ve istemli bir biçimde eksik bırakılanı onun tamamlaması, imgeleminde bütünleşmesi kollanarak yerine getirilmelidir. Bu da, daha çok oyunun dramatik aksiyonunun çocuk dünyasıyla çakışmasıyla elde edilebilir.

Çocuk seyirci, âdeta oyun kuranlardan biriymiş gibi davranabilme fırsatını ele geçirerek oyuna baştan sona katılabilmelidir.

Asıl önemli olan:

Oyunun gerçek algılamasını hedef alıyorsak ilgili öğeleri bütünlüklü biçimde düşünmek zorundayız. Ancak o zaman oyunun konusu önem kazanacaktır. Çocuk tiyatrosu ancak ve ancak irdelediğimiz öğelerin bütünlüğü ile var olur! O zaman çocuk-seyirci ‘oyunun konusu’ ve öteki öğeleri bir bütün olarak algılama ve ifade etme olanağına kavuşacaktır.

Şunu belirtmek isteriz; yetişkinler, çocuklar ile seyrettikleri oyunu değerlendirme, o

oyunu yeniden seyretme, ya da oyunu yönetmeninin karşısında eleştirme, en önemlisi çocuğu götüreceği topluluğu ve oyunu seçme yükümlülüğünü üzerine almak durumundadır. Eğer bu sağlanmaz ise, çocuk tiyatrosu alanında yanlışlar sürüp gidecektir. Dolayısıyla çocuklar için yarar-zarar hep gündemde kalacaktır.

Kaynaklar

Prof. Dr. Özdemir Nutku, *Oyun, Çocuk, Tiyatro*, Özgür Yay., İstanbul: 1998.

Ülkü Ayvaz, *Duvarдан Gelen Sesler*, Cem Yay., İstanbul: 1986.

_____, “Çocuklar, Gelecek ve Çocuk Tiyatrosu”, 11-13 Haziran 1990, TC Kültür Bakanlığı, Tiyatro Kurultayı’nda sunulan bildiri.

Catherine Dasté, *Ouverture sur la vie: Le théâtre pour enfants*, Tribune de Geneve: 1970.

Ursula Lietz, *Jouer avec des marionettes*, Chantecler: 1983.

Çizgi: Osman Kehri